

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ

ОБРАЗАЦ - 11

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

ИЗВЕШТАЈА О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Кандидат: Мр ВЛАХО БОГИШИЋ

Тема: МИРОСЛАВ КРЛЕЖА У СРПСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ

**Проблем књижевности као идентитета у српској и хрватској култури XX
стољећа**

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
1. Датум и орган који је именовано комисију: 18. 03. 2016, Наставно-научно веће Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду   2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен: - Др Гојко Тешић, редовни професор за ужу научну област Српска и јужнословенске књижевности са теоријом књижевности (предмет: Српска књижевност 20. века), изабран у звање 24. 12. 2010; ментор- Др Ивана Живанчевић Секеруш, редовни професор за ужу научну област Српска и јужнословенске књижевности са теоријом књижевности (предмет: Хрватска књижевност), изабрана у звање 02. 02. 2010, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду; коментор- Др Славко Гордић, професор емеритус, за ужу научну област Српска књижевност и јужнословенске књижевности са теоријом књижевности (предмет: Српска књижевност 20. века), изабран у звање 28. 06. 2013.- Др Мирјана Стефановић, редовни професор за ужу научну област Српска и

јужнословенске књижевности са теоријом књижевности (предмети: Српска књижевност 18. века и Теорија књижевности), изабрана у звање 27.10.1999.

- Др. sc. Звонко Ковач, редовни професор за предмете Увод у студиј јужнословенских књижевности и Поредбене књижевно-повијесне анализе, Филозофски факултет Свеучилишта у Загребу, Република Хрватска, изабран у звање 24. 09. 2001.

- Др Жељко Милановић, доцент, за ужу научну област Српска књижевност и јужнословенске књижевности са теоријом књижевности (предмети: Хрватска књижевност и Македонска књижевност), изабран у звање 1.10.2013.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

1. Име, име једног родитеља, презиме: ВЛАХО, ИВО, БОГИШИЋ
2. Датум рођења, општина, република: 16.4.1960, Дубровник, Дубровник, Република Хрватска
3. Датум одбране, место и назив магистарске тезе: 30.6.1992, Загреб; „Први Крлежини текстови“
4. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука: Филологија – књижевне науке

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

МИРОСЛАВ КРЛЕЖА У СРПСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ. (Проблем књижевности као идентитета у српској и хрватској култури 20. стољећа)

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Навести кратак садржај са назнаком броја страна поглавља, слика, шема, графикона и сл.

Докторска дисертација мр Влаха Богишића "Мирослав Крлежа у српској књижевности. Проблем књижевности као идентитета у српској и хрватској култури XX стољећа" има 299 стр. машинописа. Неку врсту паралелног текста чине фусноте којих има 629. Садржај дисертације је следећи:

*Кључна документацијаска информација са резимеима на српском и енглеском језику (стр. 1-6); [I] Приступ – методолошки увод, стр. 8-34; [II] Биографија – прецизније "хрватска биографија", стр. 35-79; [III] Протубиографија – или тзв. "српска" биографија, стр. 80-112; [IV] Простор, стр. 112-146; [V] Наратив, стр. 147-177; [VI] Канон, стр. 178-205; [VII] Писци, стр. 206-238; [VIII] Синтеза, стр. 239-264; [IX] Закључак, стр. 265-285 и [X] Литература и извори (А. Извор / Издања дјела Мирослава Крлеже, стр. стр. 286-287; Б. Извор / Архивска грађа, стр. 288; Ц. Опћа и теоријска литература, стр. 288-292; Д. Рјечници и лексикони, стр. 292-293; Е. Теоријска литература о идентитету, стр. 293-295; Ф. Литература о Мирославу Крлежи, стр. 295-299 и Г. Прилози кандидата, стр. 299) стр. 286-299.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

У првом поглављу "Приступ" мр Влахо Богишић дефинише свој методолошки оквир за тумачење Мирослава Крлеже као једне од најзначајнијих књижевних чињеница како у хрватском, тако и у југословенском, средњоевропском и напоскон у европском контексту – пошавши од реакције културне и политичке јавности поводом његове смрти, или како аутор каже "феномена сјећања на мртве у исходишту културе сјећања, односно разумијевања прошлости, посебице с обзиром на идентитет као *имагинацију* и структурирање трајања као *традицију*, смрти као културе сјећања". Пошавши, дакле, од краја којим се Крлежа ишчитава из визуре "културе сећања" иако је већ "за живота постао *мит*" (Милорад Живанчевић), Богишић аналитички прецизно "учитава" стваралачки и културни (то јест јавни) активизам у национални (хрватски, али и српски), наднационални (југословенски), интернационални (хабзбуршки, те средњоевропски, и напоскон европски) контекст.

Реч је о тзв. "идентитетској премрежениости" коју је условио рад на *Енциклопедији* (како *Југославије*, тако и на *Онхој* и на тематским, струковним енциклопедијама). Оно што је у уводном тексту најважније јесте ауторово читање Крлежиног стваралачког деловања, односно интелектуалног ангажмана и деловања у контексту српске књижевности и културе, али и у другим културама. Наравно да мр Богишић књижевноисторијски "пропитује" све типове таквог контекстуализовања Крлежиног утицаја, имајући у виду "идентитет као колективитет" и "идентитет као индивидуалитет" – и оно што је неспорно у првом плану је модернитет, у оквиру кога се ишчитава Крлежин стваралачки активизам. Богишићева истраживања полазе од основне тезе Крлежиног "судјеловања у обје књижевности", с тежиштем на његовом суделовању у српском културном простору, то јест контексту. Одређеније, Богишић не интерпретира Крлежин однос према српској књижевности, с којом је, како он каже "стајао у продуктивном дијалогу", већ се бави истраживањем "одрживих и образложивих повезница", потом његовим "разумијевањем властитог положаја у српској књижевности", односно његовом интегрисаношћу у српску књижевност, али и оним што је тзв. оспоравање назначених теза које је условљено дезинтеграцијом "јединствене" заједнице. Интеркултурално читање Крлежених текстова и његовог ангажмана у другим сферама јавног деловања такође су теме овог поглавља (Лексикографски завод, чланство у САНУ, итд.). "Читање културе" или пак "читања култура" подразумева компаративно читање интеркултуралности – а "случај Крлежа" неспорно је један од феномена који отвара бројна питања на релацији двеју књижевних култура – хрватске и српске (идентитетске сличности и разлике, подударности и супротности, прожимања и искључивости, отворености и затворености итд. Стога је и Богишићев став да је "Проблем Крлежина идентитета у српској књижевности садржан у тајни да се српски Крлежа као књижевност не разликује од хрватскога Крлеже, то јест да Крлежина контроверзија не почива на тој разлици, као ни у разлици у језику, објављеном или необјављеном тексту, већ да разлику, као промјену и потребу за *другошћу*, као слободу (да се *оде*, али и као несигурност треба тражити у *недовршености* његових необјављених текстова)." Та *недовршеност* објављених Крлежених текстова била

је нека врста јавне недоступности у коју је имао увид само Влахо Богишић, на основу чега је отворио сасвим нову страницу *Крлежологије* како у хрватском тако и у српском књижевноисторијском контексту пропитивања традицијâ. Разумевање, или пак новије не-разумевање, Крлежиног опуса у српском културном кругу, отвара низ нових неспорних, и тзв. спорних, питања и самим тим намеће потребу одговорног компаративног читања сличности и разлика две идентитетске целине какве су српска и хрватска књижевност. И то кроз призму Крлежиног стваралачког дијалога тих двеју култура.

У другом и трећем поглављу, "Биографија" и "Протубиографија", мр Богишић нам на симболички начин излаже тзв. хрватску (идентитетску) и српску (контра-идентитетску) биографију Мирослава Крлеже, предочавајући нам обиље сасвим непознатих чињеница које сведоче о драматичном живљењу унутар онога што твори Крлежин идентитет у хрватском књижевном, културном и политичком контексту, али, с друге стране и његовом стваралачком активизму у контексту другог, српског књижевног идентитета као контра-идентитета. Тиме као да се отвара питање о хрватском и српском Крлежи у контексту једног трећег над-националног – то јест југословенског идентитета. У оба биографска поглавља уписана је потпуно непозната архивска грађа, чиме је аутор, по први пут, на историјски убедљив начин, из перспективе *културе сећања* разјаснио, то јест одгонетнуо, неке типично *крлежијанске* тајне, а односе се како на хрватски *идентитетски* корпус тако и на "спорни" српски идентитет Крлежиног опуса. На дневном реду пропитивања су, а на основу бројних до сада скривених докумената али и архивске грађе, и породичне тајне, али и оно што се у Богишићевој типолошкој лествици дефинише као: формирање, каријера, јавност, афирмација, оспоравање, слом, парадигма, јубилеј, одлазак, епилог. Једном речју, цео корпус чињеница "за" и "против" Крлеже. То је, дакле, хрватски биографски оквир у коме Богишић, на основу обиља нових детаља осветљава биографију ствараоца кога одређују појмови "бијег, побуна, ауторитет, обитељ, заједница као јавност, итд" и читање тог аутобиографског наратива постаје веома узбудљиво и у научном тексту какав је пред нама. Оно што је спецификум ових истраживања и научних резултата исходи из "израде (конструкта) идентитетске *протубиографије* с хипотезом њезина

средишта у српској култури", а тај *конструкт* утемељен је на обиљу чврстих, неспорних, необоривих, дакле одрживих чињеница. И све то у кључу тзв. интеракултурног читања које подразумева традиције сва три идентитета – хрватског, српског и југословенског, а у различитим и политичким (односно идеолошким) и културним контекстима. Међутим, има нешто у Крлежином случају што је вечна инспирација новог критичког промишљања које иде до омаловажавања, оспоравања, негације чиме се Богишић бави на својствен начин, учинивши неку врсту узбудљивог надопуњавања случаја "сукоба на књижевној левици" (фундаментална књига Станка Ласића од овог феномена створила је једно од кључних теоријско-историјских и филозофских промишљања у простору југославистике!), користећи потпуно непознату грађу која је измакла и Станку Ласићу. Има много тога новог у Богишићевим резултатима о полемичком дискурсу на левици, о биткама за модерну уметност и за њену аутохтоност између *Пламена* (1919), те *Књижевне републике* (1923-1926), па све до титовски речено "троцкистичког" *Печата* (1939-40). Занимљива је теза самога Крлеже коју је изложио у разговору са Енесом Ченгићем, а она као да у савременом тренутку отвара сасвим нова питања за спорења између левог и десног, а са Крлежом у главној улози: "За Хрвате сам од почетка био Србин и унитарист. За Србе Франковац и усташа, а за усташе опасан марксист и комунист, за неке марксисте салонски комунист, за клерикалце и вјернике антикрисит кога би требало принити на срамни ступ..." Оно што је, свакако, веома занимљиво у овим научним анализама јесте обиље чињеница које су разасуте кроз студију те тиме чине неку врсту паралелног текста, а потичу из оног архивског сегмента који је недоступан, још увек, широј научној јавности, али јесте мр Влаху Богишићу који је то искористио на изузетан начин као потврду за неке своје научне тезе и закључке. Дакле, богатство непознатих чињеница у свим сегментима ову студију чине драгоценим резултатом најновије *крлежологије*. Сукоб на књижевној левици, данас и овде, има сасвим нову димензију – и још увек траје. Крлежијански полемички дискурс до последњег часа био је парадигма његовог интелектуалног активизма. И оно што је видљиво у Богишићевим научним резултатима, Крлежин Југославенски лексикографски завод је кључни симбол и шифра за читање његовог идентитета. И

као да је ватра у Лексикографском заводу(1977) с *пламеном* који је тада означио крај једне крлежијанске утопије, поводом које је Крлежа с тугом констатовао: "Над овим гробом моје су очи сухе као савски пјесак. Било па није. Чак с оним пожаром двадесет и седам глупих година бачених кроз прозор на господски начин. Послије овог краха на крају биланце, што ми преостаје као оном маџарском грофу карташу, кад су све продали на бубањ? Да моли егзекутора смије ли убрати један цвијетак из рондоа пред улазом у дворца, да га затакне у запучак на одласку, заувјек!" Од Крлежиног краја Богишић почиње свој методолошки (и теоријски и књижевно-историјски оквир), да бисмо у "Биографији" дошли до Крлежиног сазнања о крају свих својих утопија. Звале се оне хрватске или југословенске – сасвим свеједно. Крај је крај – и на крају тих утопија појављује се *пламен* пожара који означава крај, по свему судећи, свих утопија. У "Биографији" (оној с хрватским идентитетским знаком, али и са југословенским надзнаком!), све су упоришне, спорне, револуционарне, леве и десне, бунтовне, ратничке, превратничке, препородитељске, парадигматске тачке резултат Крлежиног интелектуалног, дакле стваралачког, а и револуционарног, односно полемичког регистра.

"Протубиографија" је поглавље са крлежијанским југословенским и српским *идентитетским* предзнаком. Додуше, мр Богишић нам указује на постојање јужнословенске идеје, потом на детаљ да је Мештровић на ауторској изложби у лондонском Викторија и Алберт музеју "југословенски уметник" (1915. године), а нешто раније у Риму (1911) представљен је као "српски уметник". Крлежину "српску" биографију мр Богишић прати од 1912. године када је Крлежа хтео бити "српски војник", а тек постанком заједничке државе живот југословенске идеје, или пак стварање неког заједничког наднационалног концепта који се темељи на концепцији "заједничког простора као *језика* и као *територија* постајао је ипак све више точком спотицања". У рецепцијском низу Богишић указује на један важан детаљ: Крлежин "Вучјак" је 1924. представљен београдској публици, и од тада до данас (2014), Крлежа је најизвођенији драмски писац уз Нушића – и тај феномен докторанд у склопу Крлежине српске биографије дефинише као "средишњи казалишни лук, тек један од Крлежиних српских полустољетних периодизацијских лукова", уз додатак да је овај великан хрватске књижевности и културе врло чест

српски гост од двадесетих до шездесетих година протеклога века; био је сарадник српских новина, дао је свој тестаментарни интервју у јануару 1980, желео је и успео објавити своја дела на ћирилици (приређивач је проф. др Мате Лончар); напослетку његова дела су у српској критици имала изузетну рецепцију. По Богишићевом, разложном, уверењу живот Крлежине књижевне речи и мисли у српској култури имао је свој пуни смисао. Читајући Крлежу у српском контексту, Богишић нас упућује и на традицију деловања хрватских стваралаца у том истом миљеу (Матош, Ујевић, Косор, Миличић, Крклец и многи други), и као да се тако за хрватске писце отвара оно, још увек спорно, питање о читавању хрватског књижевног рукописа у српски књижевни контекст, односно тезу о тзв. двојној припадности. Наравно, отвара се и питање језика, а по Богишићевом суду "Крлежа је сматрао да су и Хрвати и Срби *одустајањем* од својих *језичних* традиција запали у процијеп дисконтинуитета". Једно од кључних и најостељивијих теза је и проблем тзв. "југословенске идеје" у хрватском и српском контексту, односно тзв. југословенске књижевности, јединственог језика: случај Ћурчиновог *Хрватско-српског алманаха* (1910, 1911), *Књижевног југа* (1918-19), потом Ћурчинове *Нове Европе* међуратног раздобља итд. Коначно, оно што је најважније за Богишићева истраживања јесте Крлежина рецепција у српском књижевно-културном контексту од првог објављеног текста "Русија умире" у *Слободној речи* (1922), па све до последњег обраћања јавности путем интервјуа/разговора са Милошем Јевтићем за Други програм Радио Београда (1980). Тих двадесетих година у Крлежин живот улазе важне стваралачке фигуре српског левичарског ангажмана, али и неки ствараоци који су у том превирању и ломовима имали веома важне улоге (Драгиша Васић и његова одбрана на великом комунистичком процесу те исте 1922. године), али и они који његово дело изузетно високо вреднују, те он по њиховом суду "постаје наш", дакле "српски писац" итд. Поред Драгише Васића, Крлежин београдски круг пријатеља чине Марко Ристић, Милан Богдановић, Бора Продановић, потом скоро сви надреалисти поред М. Ристића (Давичо, Вучо, Дединац), а један од најважнијих је био сликар Петар Добровић. У поратним годинама ту интелектуалну лепезу са Богишићевим потпуно новим подацима употпуњавају Хуго Клајн, Мата Милошевић, Рибникарови, Киш. Сви су он, дакле,

Крлежине "српске теме!" на овај или онај начин (у расправама, есејима, или пак у мемоарско-документарној грађи, преписци). Богишић тако отвара Крлежин "Београдски досије" под фирмом "Крлежине београдске адресе", или пак његов "српски културни рељеф" итд. Свакако је најважнија редакција часописа *Данас* (1934, у Улчици Змаја од Ноћаја) који покреће и уређује заједно са Марком Ристићем. Крлежа је имао идеју да у Београду на Калемегдану оснује Музеј култура југословенских народа, у Београду је имао и српску редакцију Југославенског лексикографског завода (на чијем је челу био пре свих Марко Ристић...), намеравао је да покрене, у годинама после Другог рата, нову серију часописа *Данас*, итд. Дакле, Крлежин интелектуални ангажман у Београду Богишић је осветлио сасвим новим чињеницама које истински показују да се Крлежа, не само због ваљане рецепције његовог дела, може због свог утицаја сматрати делом српске културне и књижевне сцене. Између осталог, био је редовни члан САНУ. Крлежин утицај, или пак искривљен суд о његовом утицају, довео је и до жестоких оспоравања и сасвим погрешних тумачења његовог свеукупног присуства у српском културном контексту. Занимљива је, и тачна, Богишићева теза да је Крлежа у Србију ушао као "*нјесник*, и то код Кона (1931), а из Србије *отишао* као *ерудит*, с енциклопедијским *варијацијама* код Ивана Чоловића (1972)." Додали бисмо да се Богишићевим *Маргиналијама* преко Службеног гласника Слободана Гавриловића, вратио у Србију 2011. године, и Богишићевом драматизацијом "Вучјака" и сјајним извођењем ХНК у ЈДП (2014). Бројне су Крлежине српске књижевне, културне, уметничке и историјске теме – и све је то уграђено крајње скрупулозно у ову дисертацију.

Четврто поглавље "Простор" је расправа о градовима и путовањима или како аутор дисертације каже "освијештени топос Крлежине поетике и културне матрице". Делимично искључујући многе европске топосе, мр Богишић посебну пажњу посвећује превасходно Београду, то јест Србији као тописима оног *другог* који за њега имају велику важност, као и онај први идентитески топос. Србија у Крлежином рукопису и животу, како каже мр Богишић, постаје *наратив* Крлежине велике приче: Београд (као прва и најважнија адреса, а у њему следеће улице и хотели: Краљев трг – Хотел "Македонија", па Хотел Ексцелзиор, Змаја од Ноћаја,

Крунска 68, Маглајска, Краљевски двор одмах после Другог светског рата, Румунска улица, Хотел Мажестик као најважнија адреса, итд.), Војислав Илић, Ђура Јакшић, "српски Дунав", Драгиша Васић, Марко Ристић, Петар Добровић, Милован Ђилас, Милан Ђоковић, Милан Дединац, Први српски устанак, најважнија и најузбудљивија је часопис *Данас* (1934), Јосип Броз Тито као део српског наратива али и југословенског, Париска изложба југославенске уметности, Српска редакција Југославенског лексикографског завода из Загреба, Југословенско драмско позориште, итд., итд. Узбудљиве су странице дисертације о Србији, те је стога Богишићев став можда и најилустративнији: "Крлежина је Србија дискурзивни спектар различитих, заправо контроверзних стварности, па је њезин *простор и прије вишеструк* него двострук. *У корелатив и хисторијског и предоцбеног* комплекса опиру се разврстати друштвена и посебно *егзистенцијална* саставница. *А егзистенцијална напетост* драматуршки је агенс амбијента унутар којег аутореференцијалне поетике аранжирају биографије. Крлежино кретање *релјефном* Србијом и његове српске адресе могу нам утолико помоћи при разумијевању цјелине каквом је Србију као појам узимао, тим прије јер се такав *адресар* такође релационира с изходним, *завичајним* распоредом." Србија као *наратив* није само Крлежина *велика прича*, она је из Крлежине визуре и велика прича хрватске културе у целини.

Тематски оквир петог поглавља дисертације је "Наратив", Крлежин наратив који мр Богишић ишчитава, то јест интерпретира, нимало случајно, кроз ране драмске текстове, пре свега кроз "Вучјак", а поводом идеје и жеље да ЈДП на сцену поставу тзв. "контаминацију" "Вучјака" и "У логору" коју је предложио Љубиша Ристић (1973). Наравно, ту провокативну идеју Крлежа је одбио. Зашто баш прича о "Вучјаку"? Далеке 1924. године долазак овог важног позоришног остварења на позоришне даске Београда био је успешан подухват који се после 80. година у једном посттрауматском тренутку поново, тријумфално, враћа у Београд у извођењу ХНК (2014), а да буде још занимљивији и симболички снажнији тренутак долази у драматизацији јунака ове дисертације. Други елемент Крлежиног наратива којим се у овом поглављу бави Влахо Богишић јесте путописна проза *Излет у Русију* кроз коју се ишчитава и Крлежино како естетско тако историјско и

политичко становиште, односно његово поетичко упориште, али и оно што је ауто-биографско. Један од круцијалних разлога јесте и чињеница да у српској књижевној култури постоје адекватни тзв. совјетског револуционарног путописа – и кроз необичну компаративну призму у расправу аутор укључује путописе Драгише Васића *Утисци из Русије* (1928) и Винаверове *Руске поворке* (1924). Богишићев је закључак индикативан: "Док је био *путник* кроз вријеме, у његову се *наративу* и српска грађанска публика препознавала с обзиром на *заплет* заборавља, али, када се (1946) у Београду зауставио, *писац* је у излогу *сјећања* и постао читатељу видљив на начин који је подразумијевао разину дијалога којој околности парадоксално више нису ишле у прилог." Реч је, после те 1946, о Брозовим временима у којима је у српском контексту Крлежин наратив посве другачији, и тај дијалог са српском културом отвара и другу страну, ону тамнију – Крлежа постаје тема и негативног критичког дискурса, нарочито после педесетих. Међутим, његова улога и његова позиција и ангажман у српском идентитетском контексту су изузетно значајни – и то би, коначно, требало да буде једна од најважнијих компаратистичких тема.

Шесто поглавље "Канон" је, по свему судећи, најосетљивије јер отвара међусобна спорна српско-хрватска или хрватско-српска питања која јесу *идентитетске* природе: припадање или не-пропадање писца јасно дефинисаним идентитетима, односно традицијама, питање језичке "истородности" ("хрватска" екавица (!) Крлежина, Шимићева, Ујевићева и многих других у раним постратним годинама) или "разноликости" и "неподударности", питање наднационалог комплекса (тзв. југословенска литература) итд. Богишић своје књижевно-историјско проблематизовање теме започиње податком да у *Антологији савремених хрватских приповиједача* Крешимира Георгијевића из 1940. нема Андрића и Крлеже. Феномен "канонизације" је можда најосетљивије питање књижевне историографије – и стога је Богишићево пропитивање овог "комплекса" једно од најважнијих у овој дисертацији. Наравно, на сва ова питања нема коначних одговора јер нема одговорних, непоткупљивих и храбрих историчара књижевне уметности. Питања језика, територије, културе сећања, ауторске позиције у свим назначеним контекстима јесу питања на која се не могу дати

резолутни одговори. Богишић полази од Блумове концепције "ауторитативне зачудности" и пита се "да ли је хрватска култура способна за властите каноне" и да ли је толико јак отклон од тзв. канона српске књижевности. У овом поглављу Богишић на "тапет дана" ставља неке заједничке чињенице које су важне у тзв. канонском вредновању (нпр. НИН-ова награда која је српска, а наднационалног је карактера – добитници су били и хрватски писци Крлежа, Ранко Маринковић, Слободан Новак, Мирко Божић, Јуре Франичевић Плочар, Павао Павличић, Дубравка Угрешић; потом АВНОЈ-ева итд.). Дакле, има нечега што је стварало контекст заједништва али је истовремено било нечега што је творило и раздор. Блумов "западни канон" је у тзв. "каотичном добу" препознао изузетне вредности као српско-хрватске Андрића, Попу и Киша – нема хрватских писаца. Канонске чињенице су академије ЈАЗУ и САНУ – и ту се уочавају разлике и расколи: Крлежа је активни члан и једне и друге, Маринковић је био члан САНУ а не у бившој Југославији до распада и ЈАЗУ, итд. Ово поглавље је један важан документ који би могао бити тема посебне, и веома важне и потребне докторске дисертације.

Седми сегмент дисертације под насловом "Писци" могао би се дефинисати и одредницом "Крлежини српски писци" – и та врста описаног Крлежиног дијалога са српском књижевношћу, и са вредностима које чине неку врсту његовог интелектуалног избора, али и полемичког дискурса. Истовремено све то јесте и његова својеврсна антологија и документ о Крлежиним естетским, поетичким, политичким и самим тим полемичким, али и институционалним позицијама у српском контексту. И све то чини Крлежин, богишићевски речено *протуидентитет*. И ово поглавље наставља причу о *идентификацијском, припадајућем, идентитеском* феномену у контексту двеју култура изнад којих је и онај наднационални, најспорнији и најнеприхватљивији, и за једну и за другу страну – *југословенски* или *југославенски* идентитет. Знатан је број Богишићевих јунака на књижевноисторијској сцени, а део су Крлежиног *српског и југословенског идентитета*: Андрић, Црњански, Ујевић, Винавер, Драгиша Васић, Марко Ристић, Давичо, Ђилас, Добрица Ћосић, Зоговић, Милан Богдановић и напослету Данило Киш. Ово поглавље се намеће и као својеврсна историја српског књижевног модернитета, али и као прича о сукобима (да ли само на класичној ласићевски

речено *књижевној левници*, или и много више од тога). И у том српском контексту чита се својим активизмом (Париска изложба средњовековне уметности из 1950, потом Крлежини лексикографски послови о којима најубедљивије сведоче његове маргиналије или пак лексикографске варијације због којих је Крлежа и у свом *хрватском* и *српском идентитету* радикално оспораван! И дан-данас!). Ово поглавље може се читати и као историја идеја које каталогизује Крлежа бивајући у вишедеценијском стваралачком дијалогу са српском књижевношћу, уметношћу, културом па и идеологијом).

Осмо поглавље насловљено као "Синтеза" је својеврсно свођење интерпретативних резултата, али и контекстуализовање Крлежиних *идентитета* у европски контекст – "од авангардистичке негације, побуне до енциклопедијске синтезе". У том распону, и кључу, чита га и превреднује мр Влахо Богишић. С друге стране мр Богишић у широком *идентитетском* распону јасно истиче изузетност Крлежиног рукописа и његовог интелектуалног, то јест стваралачког деловања. У тзв. синтетској дефиницији Крлежиног дела по мр Богишићу је "одређујућа његова поетичка, естетска основа повезана с идејним, филозофским подтекстом и друштвеним, повијесним импостацијама – само та основа није понајприје књижевна. Она је по себи књижевност. Крлежа је пјесник." И хрватски, и српски, и југословенски, и европски. То су, заправо, сви његови, равноправни и динамични идентитети који као такви и данас имају свој прави живот. Са одложеним сећањем које подразумева и намерни, насилан заборав. Крлежа је још увек енигма и, неспорно, највећа хрватска књижевноисторијска прича. И српска истом мером. О томе нам сведочи и сам Крлежа, а поводом његове Париске изложбе нашег уметничког средњовековља: "Постоји хетерогеност у стиловима, али управо ова хетерогеност у стилским елементима значи само то да смо ми били и да нисмо били периферија, то јест да се над нама и над нашим рељефом прецртавају два периферијска круга јаких културних центара западног и источног, али да је исто тако, кроз стољећа код нас спрам оба ова утицаја развијан отпор који је постојано жив и занимљив, а као одраз оригиналан и према томе никада мање интересантан од онога на западу или на истоку." То је Крлежа. А где се Крлежа данас налази, и да ли је та најзначајнија институција свих наших идентитета морала бити осуђена на "заборав", на "маргинализацију" јесте једно, можда, од централних

питања овога поглавља. Влахо Богишић је то питање храбро поставио и у свом изузетном научном пројекту, а у контексту "измишљања традиција" позиција свакога онога ко је био институција ван канонских *идентитета* јесте под знаком питања. Ипак оно што јесте *култура памћења*, и хрватска и српска – по Богишићевом суду чува сваку вредност од заборава.

У "Закључку", завршном поглављу, мр Влахо Богишић полази од теоријског становишта Игора Н. Сухиха да је аутор "знак, симбол сустава", односно "културолошка категорија настала на граници између умјетничког свијета дјела и 'стваралачког кронотопа'" у "којему се на за дјело особит начин прожимају полазиште и културни контекст". Имајући у виду овај модел Богишићево читање или пак "учитавање" Крлеже или, како он каже, "Крлежино *ауторско* понирање у *српско* искуство као културни профил такав је плуралитет ега на оба номинална пола *Крлежа – српско* идентитески маркиран." Богишић ту ауторску, српску перспективу Крлежину с пуним правом тумачи као традицију, искуство, наслеђе. А то је капиталан научни резултат нове хрватско-српске компаратистике. Истовремено, констатује да је у новом политичком контексту нараслих национализма, ова теза и с једне и с друге стране оспоравана. Полемички дискурс те врсте као да нас враћа у времена Крлежених обрачуна с њима тридесетих година. Сва питања идентитетске природе су отворена. Мр Влахо Богишић је у овој тези многа питања веома храбро отворио, и на скоро сва, понудио убедљиве одговоре.

Последњи сегмент у овој монографији чини "Литература и извори", а он указује на изузетну обавештеност мр Влаха Богишића који је консултовао и користио најрелевантнију теоријску, књижевноисторијску и критичку литературу о Крлежином стваралачком опусу.

VI Списак научних и стручних радова који су објављени или прихваћени за објављивање на основу резултата истраживања у оквиру рада на докторској дисертацији

Мр Влахо Богишић је у раздобљу израде докторске дисертације, између 2009. и 2015. године, објавио неколико научних и стручних радова који су повезани с

назначеном тезом:

1. Miroslav Krleža: Marginalije. 1000 izabranih komentara o tekstovima za enciklopedije JLZ. Priredio i predgovorom popratio Vlaho Bogišić. Službeni glasnik, Beograd, 2011, 604 str. [Predgovor, str. 5 - 14]

–Маргиналије су текстолошки обрађене као прво веће објављивање из грађе Крлежине оставштине. У предговору се тумачи настанак и карактер врсте, поступак при разумевању и обради предлошка. Доноси се такође процена културног учинка текста с обзиром на његову функционалну интенцију и повратни рецепцијски утисак.

2. Miroslav Krleža: Hiljadu i jedna smrt. Obnovljeno izdanje u prvotisku zabranjene zbirke novella. Uredio i pogovorom popratio Vlaho Bogišić. Naklada Ljevak, Zagreb 2011, 408 str. [pogovor *Pasivna eksplozivnost Krležina smrtopisa*, str. 395 - 403]

–У поговору се образлажу разлози за обнављање збирке новела чији се симболички наслов културно етаблирао и изнад размера пишчевог опуса. Притом се прожимање насловне синтагме и развоја Крлежине приповедне фразе прати у поетичким, али и културним фигурама, којима су облици Крлежина жанровског прожимања остављали траг комуникацијске лакоће.

3. Miroslav Krleža: Bela, dijete drago. Pisma. Priredio i protumačio Vlaho Bogišić. Naklada Ljevak, Zagreb 2015, 328 str. [Bilješke i Biografski rječnik 164 str.]

–У "Биљешкама" и "Рјечнику имена" стотину одабраних писама које су Бела и Мирослав Крлежа разменили током више од пола столећа заједничког живота даје се неопходни интерпретацијски оквир, с низом нових и непознатих појединости, састављених од необјављених Крлежених текстова, архивске грађе и прецизно израђених портрета кључних фигура које чине контекст расправног поља.

4. Miroslav Krleža: Marginalije o gradovima i ljudima. 133 varijacije. Priredio, pogovorom i napomenama popratio Vlaho Bogišić. Naklada Ljevak, Zagreb 2016, 168

str. [pogovor *O Krležinim marginalijama*, str. 147 – 156, napomene, str. 157 - 164]

–Грађа Крлежиних маргиналија тумачи се с обзиром на карактер издања које се покушава вратити ауторовом приступу варијацијскога избора нагласака из целине, који поред њеног рефлектовања задржава реторичност и дикцију интегралног предлошка. Протуречности у које би западао када је са сарадницима почео разрађивати алфабетаре, дају тексту притом, уз фасцинантну упућеност у многа подручја, математичку меморију, изузетан редакторски талент и недвосмислена критичка упоришта, проточност и лепоту бревијара, параф ерудита, пре него потпис енциклопедисте.

5. Vlaho Bogišić: "Krležine marginalije o hrvatskim književnim suvremenicima", u zborniku: *Krleža danas* [zbornik, priredio Tomislav Sabljak], Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 2012, str. 50 – 57.

–У раду који расправља Крлежин однос с књижевним савременицима према подлози документацијске грађе о изради енциклопедија, али и раду књижевних друштава у којима је партиципирао, при чему се посебно разматра проблем неспоразума или раскола у разумевању његовог дела, публике и критике. Транзицијски зев у критичкој рецепцији прати се и према гесту његових савременика који су то дело „скривали“ од нових читања, према личним предрасудама о његовом карактеру.

6. Vlaho Bogišić: "Povijesno i pamćeno u Krležinoj putopisnoj memoaristici", u zborniku *Pamćenje, sjećanje zaborav u hrvatskoj književnosti i kazalištu* [zbornik, urednici Boris Senker, Dubravko Jelčić, Milan Moguš], Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 2011, str. 200 – 220.

–У раду се разматрају проблеми који с обзиром на схватање *времена* условљавају књижевни текст према жанровској основи, доживљајном учинку, али и културним аспектима по којима је самоодржив или идентификацијски повезан с аутором. Код Крлеже се такав комплекс прати од раних текстова када, програматски и креативно, уводи *повијесно* и *меморисано* у наративни параграф.

7. Vlaho Bogišić: "Krleža u posvetama od Rudolfa Panwitza do Edgara Morina", u zborniku: *(Ne)pročitani Krleža: od teksta do popularne predodžbe* [zbornik, urednice Cvijeta Pavlović, Vinka Glumičić Bužančić, Andrea Meyer Fraatz], Odsjek za komparativnu književnost Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 2011, str. 151 – 155.

–Рад проблематизује жанр посвете, па се усредсређује на неколико репрезентативних и важних посвета Крлежи, посебно посвета угледних европејаца Панвица и Морена, потом српских и хрватских писаца. Тиме се указује на однос текста посвете, те представе коју она накнадно оставља.

8. Vlaho Bogišić: Obitelj između ideje i priče", u zborniku: *Europa i enciklopedija: kultura i kodifikacija* [zbornik, urednik Vlaho Bogišić], Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu / Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb 2015, str. 327 – 334.

–У разумевању породице као културнога конструкта, посебно с обзиром на идентитет, текст се бави и фигуром *обитељи* (породице) која се у модерној књижевној култури често повезује с Крлежиним глембајевским циклусом. Расправља се како је Крлежа тим драматуршким имплантатом демистификовао аргументацијски карактер књижевног канона, односно како су предложак и извођење потенцирали *измишљеност* предоченог света.

9. Vlaho Bogišić: "Krležine beogradske adrese", u zborniku: *Povratak Miroslava Krleže* [zbornik, urednik Tomislav Brlek], Leksikografski zavod Miroslav Krleža / Kulturni centar Beograd, Zagreb / Beograd 2016, str. 205 – 222.

–У раду се обрађују искуствени и значењски планови Крлежина разумевања Београда као света и као текста. Посебно се, поред документарног разрађује хронотопски аспект такве перспективе, с увођењем расправних актера комплементарног и антагонистичког профила. Образлаже се разложност и условљеност београдских адреса у култури простора епохе којом се писац кретао.

VII ЗАКЉУЧЦИ, ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Дисертација "Мирослав Крлежа у српској књижевности. Проблем књижевности као идентитета у српској и хрватској култури XX стољећа" потврђује изузетну обавештеност кандидата која проистиче из чињенице да се определио за позицију истраживача којему је основни задатак да прикупи сваку релевантну информацију, податак, текст, детаљ, да би на основу свега доступног му приступио анализи обимне грађе о идентитетским плуралитетима Мирослава Крлеже и да би на темељу свега дошао до неспорних закључака о улози његовог стваралачког ауторитета у контексту и "своје" и "туђе / друге" културе. Своје веома оригиналне, и у много чему инспиративне закључке за неки облик дијалогског промишљања "случаја Крлежа" у различитим друштвеним и културним контекстима, кандидат је формулисао на основу прегледане и систематски обрађене обимне, досад некоришћене, архивске грађе, докумената, сведочанстава – користећи се како филолошком (односно подразумевајућом компаративном) методом, тако и теоријским становиштима који су део тзв. културалних студија. Тзв. "идентитетски кључ" је полазиште за разумевање једног од најважнијих феномена компаративне југославистике – али су кандидатови резултати и закључци знатно превазишли тај ограничавајући интерпретативни оквир.

Закључци, односно резултати истраживања, представљају значајан допринос компаративном проучавању улоге и места Мирослава Крлеже у контексту хрватске и српске књижевности, научно су релевантни и убедљиви те на тај начин у целини оправдавају позитивну оцену докторске дисертације "Мирослав Крлежа у српској књижевности. Проблем књижевности као идентитета у српској и хрватској култури XX стољећа".

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

НАПОМЕНА: Експлицитно навести позитивну или негативну оцену начина приказа и тумачења резултата истраживања.

Аутор дисертације "Мирослав Крлежа у српској књижевности. Проблем књижевности као идентитета у српској и хрватској култури XX стољећа" на веома оригиналан, у много чему посве другачији, каткад и провокативнији начин, али и методолошки и аналитички веома убедљиво тумачи сваку чињеницу која припада култури сећања, памћењу као традицији, свега онога што интелектуалну, стваралачку, дакле активистичку биографију Мирослава Крлеже чини делом различитих идентитетских контекста. Наравно, идентитет Мирослава Крлеже у српском књижевном, културном и друштвеном контексту по први пут се разматра на посве другачији и теоријски и књижевноисторијски начин, и својим аналитичким и синтетским резултатима мр Влахо Богишић је остварио пионирски подухват. Дакле, узбудљиво је Богишићево *идентитетско* тумачење двеју и сличних и антиподних литература и култура кроз Крлежин ангажман и његову енциклопедијску визуру чији је критички, наравно и полемички, рукопис *идентитетске посебности* један од, можда, најнесхваћенијих и у хрватској и у српској науци о књижевности – и та оспоравања, у зависности од политичког контекста, све више су присутнија у полемичком дискурсу и једне и друге средине. Кроз Крлежу као најсложенији и најзагонетнији, па чак и најконтроверзнији идентитет европских видика читати и *српски* и *хрватски идентитет* јесте један од драгоцених и веома потребних научно-истраживачких пројеката. Мр Влахо Богишић је својим истраживањима поставио фундаменталан и теоријски и књижевноисторијски темељ и стога су резултати његових истраживања за сваку похвалу.

Кандидат је у своме раду беспрекорно демонстрирао изузетно висок степен истраживачке посебности и херменеутичке иновативности у предочавању научних резултата који његову студију издавају у свету јужнословенске компаратистике. На основу свега претходно написаног, закључујемо да начин приказа и тумачења резултата истраживања у дисертацији "Мирослав Крлежа у српској књижевности. Проблем књижевности као идентитета у српској и хрватској култури XX стољећа" несумњиво заслужују највишу позитивну оцену.

IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

НАПОМЕНА: Експлицитно навести да ли дисертација јесте или није написана у складу са наведеним образложењем, као и да ли она садржи или не садржи све битне елементе. Дати јасне, прецизне и концизне одговоре на 3. и 4. питање.

1. Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме: Дисертација је написана у складу са образложењем у пријави.

2. Да ли дисертација садржи све битне елементе: Дисертација садржи све битне елементе, и много више од уобичајене представе о овом типу монографија.

3. По чему је дисертација оригиналан допринос науци:

Дисертација мр Влаха Богишића "Мирослав Крлежа у српској књижевности. Проблем књижевности као идентитета у српској и хрватској култури XX стољећа" је велики допринос јужнословенској компаратистици, прецизније, истраживању српско-хрватских књижевних веза. Истовремено, ваља назначити да је његова теоријска убедљивост, те књижевноисторијска утемељеност, потом енциклопедијска ширина и мултидисциплинарност у ишчитавању, интерпретирању и синтези преобиља књижевних и ванкњижевних чињеница, и напослетку његова јединствена и непоновљива оригиналност и иновативност ауторског рукописа издвајају га у простору компаративне југославистике у једно од најсвестранијих, најхрабријих и најоригиналнијих имена. Својом дисертацијом демонстрира и научну бескомпромисност у интерпретацији и проблематизовању веома осетљивих питања тзв. хрватско-српских или српско-хрватских односа, а на примеру једног од најаутохтонијих, најсвестранијих, најоригиналнијих и најсложенијих енциклопедијских *идентитета* какав је, неспорно, био Мирослав Крлежа у контексту бивших југословенских култура. Богишићева научна синтеза је корисна не само за књижевноисторијска превредновања него и за историографска, културолошка и социолошка истраживања. У дисертацији "Мирослав Крлежа у српској књижевности. Проблем књижевности као идентитета у српској и хрватској култури XX стољећа" мр Влахо Богишић је феномен идентитета у сваком сегменту интерпретирао на иновативан, само себи својствен начин остваривши веома убедљив и значајан научни резултат који ову тезу чини једном од најоригиналнијих у та два *идентитетска* књижевна и културна контекста.

4. Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања: Дисертација мр Влаха Богишића нема недостатака, напротив, у много чему је узор за све будуће јужнословенске компаратисте.
X ПРЕДЛОГ:
На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже:
- да се докторска дисертација "Мирослав Крлежа у српској књижевности. Проблем књижевности као идентитета у српској и хрватској култури XX стољећа" прихвати, а кандидату мр Влаху Богишићу одобри одбрана.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

Др Гојко Тешић, редовни професор

Др Ивана Живанчевић Секеруш, редовни професор

Др Славко Гордић, професор емеритус

Др Мирјана Стефановић, редовни професор

Др. sc. Звонко Ковач, редовити професор

Др Жељко Милановић, доцент

НАПОМЕНА: Члан комисије који не жели да потпише извештај јер се не слаже са мишљењем већине чланова комисије, дужан је да унесе у извештај образложење, односно разлоге због којих не жели да потпише извештај.